

Tekmeria

Vol 6 (2001)

Ένεπίγραφο έπιτύμβιο ανάγλυφο από την περιοχή τών Σερρών

ΗΛ. Κ. ΣΒΕΡΚΟΣ

doi: [10.12681/tekmeria.168](https://doi.org/10.12681/tekmeria.168)

To cite this article:

ΣΒΕΡΚΟΣ Η. Κ. (2001). Ένεπίγραφο έπιτύμβιο ανάγλυφο από την περιοχή τών Σερρών. *Tekmeria*, 6, 48–53.
<https://doi.org/10.12681/tekmeria.168>

ΕΝΕΠΙΓΡΑΦΟ ΕΠΙΤΥΜΒΙΟ ΑΝΑΓΛΥΦΟ ΑΠΟ ΤΗΝ
ΠΕΡΙΟΧΗ ΤΩΝ ΣΕΡΡΩΝ

Τὸν Ὀκτώβριο τοῦ 2000 παραδόθηκε στὸ Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο Σερρών τμῆμα ὀρθογωνίου ἀναγλύφου ἀπὸ λευκὸ χονδρόκοκκο μάρμαρο μὲ ἔνδειξη προέλευσης τῆ θέσης Λεγκινίτσκο τοῦ Μελανικιτίου Σερρών¹. Ἡ ταύτιση τῆς θέσης μὲ κάποιον ἀπὸ τοὺς μέχρι τοῦδε γνωστοὺς ἀρχαίους οἰκισμοὺς δὲν εἶναι δυνατὴ². Ἡ προέλευση ὡστόσο τριῶν ἀκόμη ἐπιτύμβιων μνημείων (δύο στηλῶν καὶ ἑνὸς κυκλικοῦ ἀναγλύφου) τῶν ρωμαϊκῶν χρόνων ἀπὸ ἐκεῖ³ μαρτυρεῖ τὴν ὕπαρξη νεκροταφείου ρωμαϊκῶν χρόνων, τὸ ὁποῖο θὰ συνδέεται μὲ κάποιον γειτονικὸ οἰκισμό.

Ὅπως προκύπτει ἀπὸ τὴ μορφή του, τὸ ἀνάγλυφο ἦταν ἐντοιχισμένο σὲ κτιστὸ ταφικὸ μνημεῖο⁴. ἔχει ἀποκοπεῖ τὸ κατώτατο τμῆμα του ἕως τὸ ὕψος τοῦ λαμποῦ τῶν προτομῶν τῆς κάτω ζώνης. Ἐπιπλέον, ἀποκρούσεις παρουσιάζει στὶς πάνω γωνίες, ἐνῶ μικροφθορὲς ἔχει ὑποστεῖ σὲ ἀρκετὰ σημεῖα τοῦ

1. Ἡ παράδοση ἔγινε ἀπὸ κάτοικο τῆς περιοχῆς στὶς 17/10/2000. Γιὰ τὴν ἄδεια δημοσίευσης τοῦ μνημείου εὐχαριστῶ τὴν ἀρχαιολόγο κ. Μ. Βάλλα.

2. Ἡ θέση βρίσκεται 4 περίπου χλμ. ΒΔ τοῦ Μελανικιτίου. Βλ. σχετικὰ καὶ F. Parazoglou, *Les villes de Macédoine à l'époque romaine*, BCH Suppl. XVI, Athènes-Paris 1988, 384 σημ. 52 καὶ Δ. Σαμσάρης, *Ἱστορικὴ Γεωγραφία τῆς ἀνατολικῆς Μακεδονίας κατὰ τὴν Ἀρχαιότητα*, Θεσσαλονίκη 1976, 174. Γιὰ νεώτερα εὐρήματα ἀπὸ τὴ θέση βλ. ΑΔ 32 (1977) Χρον. Β2, 252· 31 (1976) Χρον. Β2, 311· 50 (1995) Χρον. Β2, 636· 51 (1996) Χρον. Β2, 576.

3. Βλ. Γ. Β. Καφταντζῆς, *Ἱστορία τῆς πόλεως Σερρών καὶ τῆς περιφέρειᾶς της (ἀπὸ τοὺς προϊστορικοὺς χρόνους μέχρι σήμερα)*, Ἀθῆναι 1977, 278-279 ἀρ. 472 (πρβλ. SEG XXX, 601, 203/4 μ.Χ.), 473 [=M. Lagogianni-Georgakarakos, *Die Grabdenkmäler mit Porträts aus Macedonien, Corpus Signorum Imperii Romani* III.1, Athen 1998, 103-104 ἀρ. 133 (πίν. 58)], 474. Βλ. καὶ D. C. Samsaris, «La vallée du Bas-Strymon à l'époque impériale. Contribution épigraphique à la topographie, l'onomatistique, l'histoire et aux cultes de la province romaine en Macédoine», *Δαδώνη* 18.1 (1989) 262-263 ἀρ. 90-92.

4. Ἐπιτύμβια ἀνάγλυφα in situ, ἐντοιχισμένα δηλαδὴ σὲ κτιστὰ ταφικὰ μνημεῖα εἶναι γνωστὰ ἀπὸ τὸ δυτικὸ τμῆμα τῆς αὐτοκρατορίας καὶ κυρίως τῆ Ρώμης· βλ. σχετικὰ P. Zanker, «Grabreliefs römischer Freigelassener», *JDAI* 90 (1975) 267-315. Γιὰ τὰ ἐπιτύμβια ἀνάγλυφα ἀπὸ τὴ Μακεδονία βλ. καὶ Lagogianni-Georgakarakos, *ὄπ.π.* (σημ. 3), 18. Γενικὰ γιὰ τὴ μορφή τῶν ταφικῶν μνημείων στὴν περιοχὴ τῶν Σερρών βλ. καὶ D. Samsaris, «Trois inscriptions inédites d'époque impériale trouvées à Serrès», *Klio* 65 (1983) 151-159.

πλαisiού. Σὲ δύο ζῶνες, τὶς ὁποῖες ὀρίζει ὀριζόντια ταινία, παριστάνονται κατ' ἐνώπιον τέσσερις μορφές διατεταγμένες ἀνά δύο. Στὴν ἐπάνω ζώνη εἰκονίζεται ἀριστερὰ ἡλικιωμένος ἄνδρας, ὁ ὁποῖος φορᾷ χιτῶνα καὶ ἱμάτιο. Τὸ κεφάλι ἔχει περίπου κυβικὸ σχῆμα, ἀμυγδαλωτὰ μάτια καὶ ἴσια μῦτη, κοντὰ μαλλιά πού χτενίζονται πρὸς τὰ ἔμπρὸς καὶ κοντὸ γένι. Δίπλα του ὑπάρχει γυναικεία ἡλικιωμένη μορφή ἐνδεδυμένη με χιτῶνα καὶ ἱμάτιο τυλιγμένο χαλαρὰ γύρω ἀπὸ τὸ λαμό. Τὸ πρόσωπό της εἶναι πλατὺ με μεγάλα ἀμυγδαλωτὰ μάτια, ἡ μῦτη ἴσια, τὸ στόμα μικρὸ καὶ σαρκῶδες. Τὰ μαλλιά, ἀφήνοντας ἐλεύθερο τὸ μέτωπο, χωρίζουν στὴ μέση καὶ με ἀπαλὸ κυματισμὸ μαζεύονται πίσω καλύπτοντας μόνον τὸ ἐπάνω μέρος τῶν αὐτιῶν. Ἀνάλογα χαρακτηριστικὰ ἔχει καὶ ἡ γυναικεία μορφή στὴ δευτέρη ζώνη (ἀριστερὰ), ἐνῶ με σχηματοποιημένη κόμμωση ἀποδίδεται ἡ νεαρὴ ἀνδρική μορφή πού εἰκονίζεται δίπλα της. Ἡ διάταξη τῶν προσώπων τοῦ ἀναγλύφου δηλώνει ὅτι πρόκειται πιθανότατα γιὰ μέλη τῆς ἴδιας οἰκογένειας. Ὅπως προκύπτει καὶ ἀπὸ ἄλλα παραδείγματα μπορούμε νὰ συμπεράνουμε ὅτι οἱ προτομές στὴν ἐπάνω ζώνη εἰκονίζουν τοὺς δύο συζύγους, ἐνῶ οἱ μορφές στὴν κάτω ζώνη θὰ πρέπει νὰ εἰκονίζουν τὰ τέκνα τοῦ ζεύγους⁵. Τὸ ἀνάγλυφο φυλάσσεται στὸ Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο Σερρῶν με ἄρ. εὗρ. Λ285 (εἰκ. 1). Διαστάσεις: Ὑψος: 0,47 μ. Πλάτος: 0,39 μ. Πάχος: 0,10 μ. Ὑψος γραμμῶν: 0,015-0,02 μ. Διάστιχα: 0,005 μ. Στὴν ταινία πού ὀρίζει τὶς δύο ζῶνες ἐπιγραφή:

*Δημόκριτος Διοσκουρίδου
ζῶν αὐτῶ καὶ τῆ γυναικὶ ἀνέθη-
Μω- μνήμης χάριν κε
μῶ*

4

2-3. Τὸ ΚΕ τῆς λέξης *ἀνέθηκε* κάτω ἀπὸ τὸ δεύτερο στίχο πάνω στὸ δεξιὸ πλαίσιο τοῦ ἀναγλύφου (στ. 2), ὅπως καὶ τὸ ΜΩ τοῦ ὀνόματος Μωμῶ (στ. 3-4)

Ὁ τύπος τῆς γραφῆς, τὸ σχῆμα τῶν γραμμῶν καὶ τὰ χαρακτηριστικὰ τῶν πορτραίτων συγκλίνουν στὴ χρονολόγηση τοῦ ἀναγλύφου στὸ β' μιστὸ τοῦ 2ου αἰ. μ.Χ. Ἡ γραφή εἶναι ἀρκετὰ ἐπιμελημένη καὶ τὰ γράμματα συμμετρικά: τὸ μῦ ἀποδίδεται με ἀνοικτὰ τὰ δύο σκέλη του, τὸ δέλτα εἶναι περιπου ἰσόπλευρο, τὸ ἔψιλον ἔχει ὀρθογώνιο σχῆμα καὶ τὸ ὀμικρον εἶναι

5. Βλ. π.χ. Γ. Δεσπίνης-Θ. Στεφανίδου-Τιβεριού-Ἐμ. Βουτυρᾶς, *Κατάλογος γλυπτῶν τοῦ ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου Θεσσαλονίκης* I, Θεσσαλονίκη 1997, 160-161 ἄρ. 129 πίν. 332 (λήμμα Ἐμ. Βουτυρᾶς) [=Lagogianni-Georgakarakos, ὀ.π. (σημ. 3), 75-76 ἄρ. 81 (πίν. 85)] καὶ Lagogianni-Georgakarakos, ὀ.π. (σημ. 3), 73 ἄρ. 77 (πίν. 37), 74-75 ἄρ. 79 (πίν. 37), 90-91 ἄρ. 108-109 (πίν. 45).

ιδιαίτερα στρογγυλό, ἐνῶ ἡ ἐσωτερικὴ κεραία τοῦ ἤτα εἶναι εὐθεία καὶ αὐτὴ τοῦ θήτα ἀποδίδεται μὲ στιγμῆ. Ἀνάλογα χαρακτηριστικὰ παρουσιάζει ἡ γραφὴ σὲ χρονολογημένες στὸ β' μισὸ τοῦ 2ου αἰ. μ.Χ. ἐπιγραφές ἀπὸ τῆ Μακεδονία⁶. Ἐπιπλέον, τὰ ἐξωτερικὰ χαρακτηριστικὰ τῶν πορτραίτων στὴν ἐπάνω ζώνη τοῦ ἀναγλύφου ὁδηγοῦν σὲ μιὰ χρονολόγησι στὴν ἐποχὴ τῶν Ἀντωνίνων: τὸ πορτραῖτο τῆς ἀνδρικοῦ μορφῆς μὲ τὰ μαλλιά χτενισμένα πρὸς τὰ ἔμπρὸς καὶ τὸ κοντὸ γένι φαίνεται νὰ ἔχει ὡς πρότυπο τὸν Ἀντωνῖνο τὸν Εὐσεβῆ⁷, ἐνῶ ἐμφανὴς εἶναι ἡ στυλιστικὴ συγγένεια στὴν ἀπόδοσι τῆς κόμης τῆς γυναικείας μορφῆς μὲ αὐτὴ τῶν πορτραίτων τῆς Φαυστίνας τῆς νεώτερης⁸.

Σύμφωνα μὲ τὴν ἐπιγραφὴ τὸ μνημεῖο ἀνήγειρε (*ἀνέθηκεν*)⁹ ὁ Δημόκριτος, γιὸς τοῦ Διοσκουρίδου γιὰ τὸ μελλοντικὸ ἐνταφιασμὸ του, τὸν ἐνταφιασμὸ τῆς συζύγου του Μωμῶς καὶ πιθανότατα —ὅπως προκύπτει ἀπὸ τὸ ἀνάγλυφο— τῶν δύο τέκνων τους, τὰ ὀνόματα τῶν ὁποίων δὲν ἀναφέρονται¹⁰. Τὰ πρόσωπα τῆς ἐπιγραφῆς εἶναι ἄγνωστα ἀπὸ ἀλλοῦ. Τὸ ὄνομα Δημόκριτος μαρτυρεῖται γιὰ πρώτη φορὰ στὴν περιοχὴ τῶν Σερρών· εἶναι ὡστόσο γνωστὸ ἀπὸ ἄλλες πόλεις τῆς Μακεδονίας ἤδη ἀπὸ τὴν

6. Πρὸβλ. ἐνδεικτικὰ τὸ σχῆμα τῶν γραμμάτων στὸν ἐπιτάφιο βωμὸ ἀπὸ τῆς Σέρρες, Lagogianni-Georgakarakos, *ὁ.π.* (σημ. 3), 99-100, ἀρ. 125 πίν. 56 (179 μ.Χ.).

7. Πρὸβλ. καὶ τὰ πορτραῖτα τοῦ ἐπιτυμβίου ἀναγλύφου ἀπὸ τὸν Ἅγιο Βασίλειο Λαγκαδά, Δεσπίνης-Στεφανίδου-Τιβεριίου-Βουτυράς, *ὁ.π.* (σημ. 5) 151-152 ἀρ. 123 (πίν. 324) καὶ E. Voutiras, «*In locum domini: un vilicus et sa famille*», *ZAnt* 47 (1997) 227-238. Γιὰ τῆς χρήσιμες ὑποδείξεις στὴ χρονολόγησι τῶν πορτραίτων εὐχαριστῶ θερμὰ τὸν καθηγητὴ κ. Ἐμμ. Βουτυρά.

8. Πρὸβλ. τὰ πορτραῖτα τῆς Φαυστίνας τῆς νεώτερης: α) Κολεγχάγη, NCG 709, K. Fittschen, *Die Bildnistypen der Faustina minor und die Fecunditas Augustae*, Göttingen 1982, 61 ἀρ. 9 (πίν. 38, 1-4), β) Ρώμη, Mus. Cap., Salone 11, 632, Fittschen, *ὁ.π.*, 60 ἀρ. 2 (πίν. 43, 1-2) καὶ γ) Κυρήνη, 17010, Fittschen, *ὁ.π.*, 61 ἀρ. 13 (πίν. 42, 1-2). Βλ. ἐπίσης καὶ Θ. Στεφανίδου-Τιβεριίου, «"Ἐξαιρετὸν πορτραῖτο" ἐκ Ποτιδαίας», στὸ: *ΑΓΑΛΜΑ. Μελέτες γιὰ τὴν ἀρχαία πλαστικὴ πρὸς τιμὴν τοῦ Γιώργου Δεσπίνης*, Θεσσαλονίκη 2001, 451-462.

9. Ἡ χρῆσι τοῦ ρήματος *ἀνατίθεναι/ἀνατίθεσθαι* προσδίδει στὸ μνημεῖο ἀναθηματικὸ χαρακτῆρα, φαινόμενο γνωστὸ καὶ ἀπὸ ἄλλα παραδείγματα ἀπὸ τὴ Μακεδονία· βλ. σχετικὰ Ἄ. Ριζάκης-Ἰω. Τουράτσογλου, «*Mors macedonica*. Ὁ θάνατος στὰ ἐπιτάφια μνημεῖα τῆς Ἄνω Μακεδονίας», *ΑΕ* 2000, 255 σημ. 69 (ἔπου συγκεντρωμένα παραδείγματα).

10. Βλ. σχετικὰ καὶ ἀν. σημ. 5. Ὅπωςδήποτε δὲν μπορεῖ νὰ ἀποκλεισθεῖ τὸ ἐνδεχόμενο ὅτι τὰ ὀνόματα τῶν προσώπων τῆς κάτω ζώνης θὰ ἀναγράφονταν στὴ βάση τοῦ ἀναγλύφου.

ἑλληνιστικὴ ἐποχὴ¹¹. Ἀντίθετα μὲ ἰδιαίτερη συχνότητα ἐμφανίζεται στὶς ἐπιγραφὰς τῆς περιοχῆς τὸ πατρώνυμο τοῦ Δημοκρίτου Διοσκουρίδης¹². Τὸ ἴδιο ἰσχύει καὶ γιὰ τὸ ὄνομα τῆς συζύγου τοῦ Δημοκρίτου Μωμῶ, τὸ ὁποῖο ἀνήκει στὴν κατηγορία τῶν «προελληνικῶν» ὀνομάτων μὲ εὐρεία διάδοση στὴν ἀνατολικὴ Μακεδονία καὶ τὴ Θράκη¹³.

Ἡ παράλληλη χρῆση ἑλληνικῶν καὶ προελληνικῶν ὀνομάτων στὶς ἴδιες οἰκογένειες εἶναι γνωστὴ καὶ ἀπὸ ἄλλες ἐπιγραφὰς τῆς περιοχῆς, ὅπως καὶ ὀλόκληρης τῆς Μακεδονίας¹⁴. Μωμῶ ὀνομάζεται π.χ. ἡ σύζυγος τοῦ Διονυ-

11. Γιὰ συγκεντρωμένα παραδείγματα βλ. Π. Χρυσοστόμου, «Παρατηρήσεις σὲ παλαιὰ καὶ νέες ἐπιγραφὰς ἀπὸ τὴν κεντρικὴ Μακεδονία», στό: *Α' Πανελλήνιο Συνέδριο Ἐπιγραφικῆς (Μνήμη Δ. Κανατσούλη)*, Θεσσαλονίκη 22-23 Ὀκτωβρίου 1999, Θεσσαλονίκη 2001, 185 ἀρ. 8, σμμ. 70. Δημοκρίτος ὀνομάζεται κάποιος θεαροδόκος στοὺς Δελφοὺς, γιὸς τοῦ Εὐδήμου ἀπὸ τὴ πόλη Χαράκωμα (230-220 π.Χ.), ἐνῶ Δαμόκριτος ὁ γιὸς τοῦ Πειαιστράτου ἀπὸ τὸ Στώλο θεαροδόκος στοὺς Δελφοὺς κατὰ τὸ ἔτος 360/59 π.Χ. Γιὰ τὰ πρόσωπα αὐτὰ βλ. καὶ Α. Tataki, *Macedonian abroad. A contribution to the prosopography of Ancient Macedonia (Μελετήματα 26)* Athens 1998, 98, 176.

12. Γιὰ τὴ διάδοση τοῦ ὀνόματος στὴν περιοχὴ τῶν Σερρών βλ. Samsaris, *ὁ.π.* (σμμ. 3), 315. Γιὰ τὴν ἰδιαίτερα συχνὴ χρῆση τοῦ ὀνόματος στὴ Μακεδονία βλ. καὶ Μ. Β. Hatzoroulos-L. Loukoroulou, *Recherches sur les marches orientales de Téménides (Anihémonte-Kalindoia) IIe partie, (Μελετήματα 26)* Athènes 1998, 247. Ἐκτὸς ἀπὸ τὸ ὄνομα Διοσκουρίδης συχνὰ ἀπαντᾷ στὴν περιοχὴ τῶν Σερρών καὶ τὸ ὑποκοριστικὸ Διοσκοῦς, βλ. Hatzoroulos-Loukoroulou, *ὁ.π.*, 247 σμμ. 5 (ὄπου συγκεντρωμένα παραδείγματα).

13. Βλ. σχετικὰ F. Papazoglou, «Structures ethniques et sociales dans les régions centrales des Balkans à la lumière des études onomastiques», *Actes VIIe Congrès International d'épigraphie grecque et latine*, Constantza 1977 (Bucarest-Paris 1979), 166. Γιὰ τὴ διάδοση τοῦ ὀνόματος στὴν περιοχὴ τῶν Σερρών βλ. καὶ Samsaris, *ὁ.π.* (σμμ. 3) 329-330· γιὰ τὴ χρῆση του στὴν ὑπόλοιπη Μακεδονία βλ. ἐνδεικτικὰ G. Mihailov, «Aspects de l'onomastique dans les inscriptions anciennes de Thessalonique», στό: *Ἡ Θεσσαλονίκη μεταξὺ Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως. Πρακτικὰ Συμποσίου Τεσσαρακονταετηρίδος τῆς Ἐταιρείας Μακεδονικῶν Σπουδῶν* (20 Ὀκτ. - 1 Νοε. 1980), Θεσσαλονίκη 1982, 82 καὶ I. Duridanov, «Thrakische Personennamen im Flussgebiet des Axios», *Pulprudeva 2* (1978) 148 [=SEG XXVIII 532].

14. Γιὰ παραδείγματα ἀπὸ τὴν περιοχὴ τῶν Σερρών βλ. Μ. Βάλλα, «Ἐνεπίγραφη στήλη μὲ παράσταση ἡρώος ἱπέα ἀπὸ τὴν περιοχὴ τῶν Σερρών», στόν παρόντα τόμο, σ. 12. Σχετικὰ βλ. καὶ J. Touloumakos, «Historische Personennamen im Makedonien der römischen Kaiserzeit», *ZAnt 47* (1997) 220-221. Γιὰ τὴν παράλληλη χρῆση ἑλληνικῶν καὶ προελληνικῶν ὀνομάτων στὶς ἴδιες οἰκογένειες —ἤδη ἀπὸ τὴν κλασσικὴ ἐποχὴ— στὶς ὠνές τῆς Χαλκιδικῆς, οἱ ὁποῖες χρονολογοῦνται μεταξὺ τοῦ 357/6

σίου σὲ ἐπιτύμβια ἐπιγραφή ἀπὸ τῆς Σέρρες¹⁵, Μωμῶ καὶ Μούκασος εἶναι οἱ γονεῖς κάποιου Ἀλεξάνδρου σὲ ἐπιγραφή ἀπὸ τὸ Λευκῶνα¹⁶.

Πανεπιστήμιο Χαϊδελβέργης

Ἡλίας Κ. Σβέρκος

καὶ τοῦ 349 π.Χ., βλ. καὶ Μ. Β. Hatzopoulos, *Actes de vente de la Chalcidique centrale*, (Μελετήματα 6) Athènes 1988, 50-55.

15. Βλ. Καφταντζῆς, *ὄ.π.* (σημ. 3), 99-100 ἀρ. 25, Samsaris, *ὄ.π.* (σημ. 3), 249-253 ἀρ. 67 (2./3. αἰ.).

16. Καφταντζῆς, *ὄ.π.* (σημ. 3), 280-281 ἀρ. 476, SEG XXX 602, Samsaris, *ὄ.π.* (σημ. 3), 263-264 ἀρ. 93, (τέλη 2./ἀρχές 3. αἰ.).

SUMMARY

INSCRIBED FUNERARY RELIEF FROM THE AREA OF
SERRES

This article presents a new funerary relief found at the site Leginitsko (Melinikitsio Serron). The busts of four persons are arranged in two zones, with the busts of an elderly man and an elderly woman in the upper zone, and a young woman and a young man in the lower zone. An inscription between the two zones informs us that Demokritos, son of Dioskourides, dedicated this monumen for the burial of his wife, Momo, and for his own burial. The letter forms and the features of the portraits (inspired by Antoninus Pius and Faustina) date the relief to the second half of the 2nd cent. A.D.

Ἡλ. Σβέρκος, Εἰκ. 1